

ZBRODNIA KATYŃSKA

We wrześniu 1939 r. III Rzesza Niemiecka i Związek Sowiecki dokonały agresji na Polskę. Między jesienią 1939, a wiosną 1940 roku NKWD utworzyło liczne areszty i więzienia w miastach Kresów Wschodnich. Do obozów i więzień trafiła elita intelektualna polskiego narodu – większość stanowili oficerowie pełniący przed wojną ważne role społeczne. Byli to m.in. nauczyciele, lekarze, inżynierowie, prawnicy, naukowcy, właściciele ziemscy, duchowni różnych wyznań oraz urzędnicy państwowi.

Życie Polaków w Kozielsku, Starobielsku i Ostaszkowie

W obozach żołnierze zostali podzieleni według ich stopni. Większość obozów mieściła się w starych poklasztornych budynkach. Jeńców umieszczono w celach, większych salach lub w samej cerkwi i budynkach administracyjnych. Niektórych oficerów kwaterowano w lepszych celach, w których znajdowały się łóżka, koce i prześcieradła, krzesła, taborety i szafy. Pokazywano je sowieckim dygnitarzom przyjeżdżającym na inspekcje obozowe. O innych zakwaterowaniach Polaków nie rozmawiano.

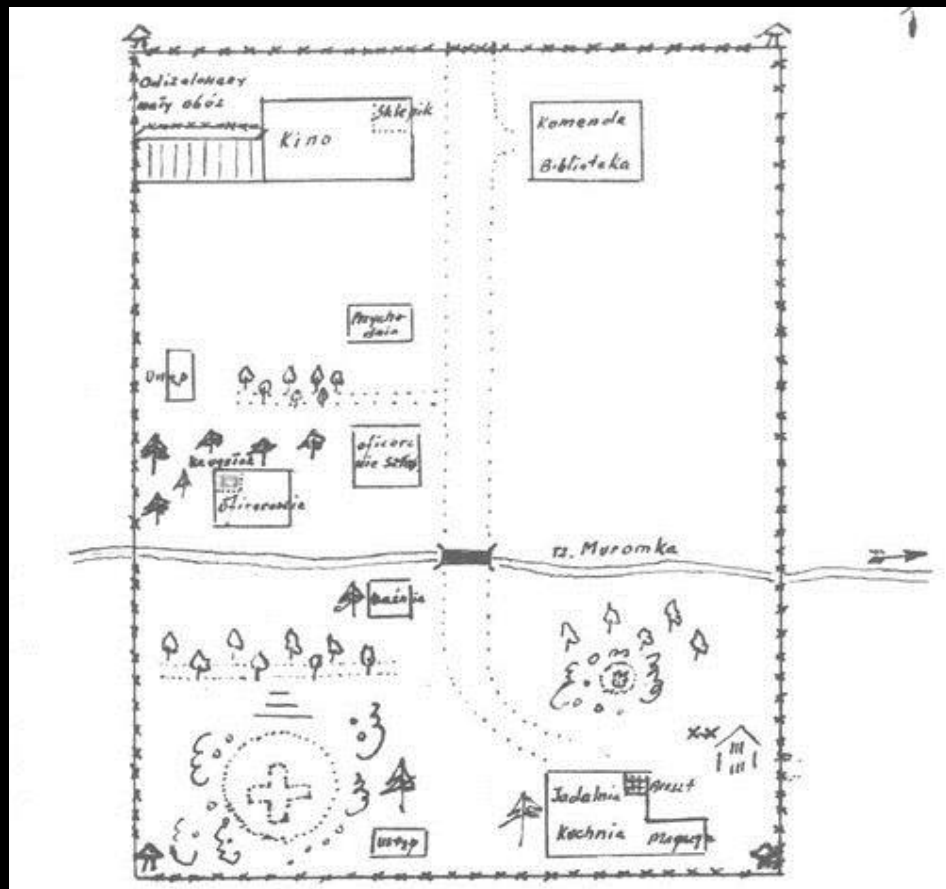
„Warunki higieniczne i sanitarne uręgały najprymitywniejszym wymogom. W stłoczonych korpusach panował brud i wilgoć. Brak światła, pluskwy, szczury i wszy były po prostu plagą. W szczególności wszawica była zastraszająca i mimo częstych kąpeli oraz dezynfekcji plagi tej nie udało się zlikwidować do końca” - Jan Bober.

W końcowej fazie istnienia obozów jeńców poddano szczepieniom przeciwko tyfusowi i dezynterii. Według oficjalnych dokumentów liczba chorych na gripę czy choroby układu pokarmowego stopniowo spadała. Była to zasługa głównie polskich lekarzy znajdujących się w niewoli. Nie otrzymywali oni za to od sowieckich władz żadnego wynagrodzenia. Największa śmiertelność występowała w Ostaszkowie.

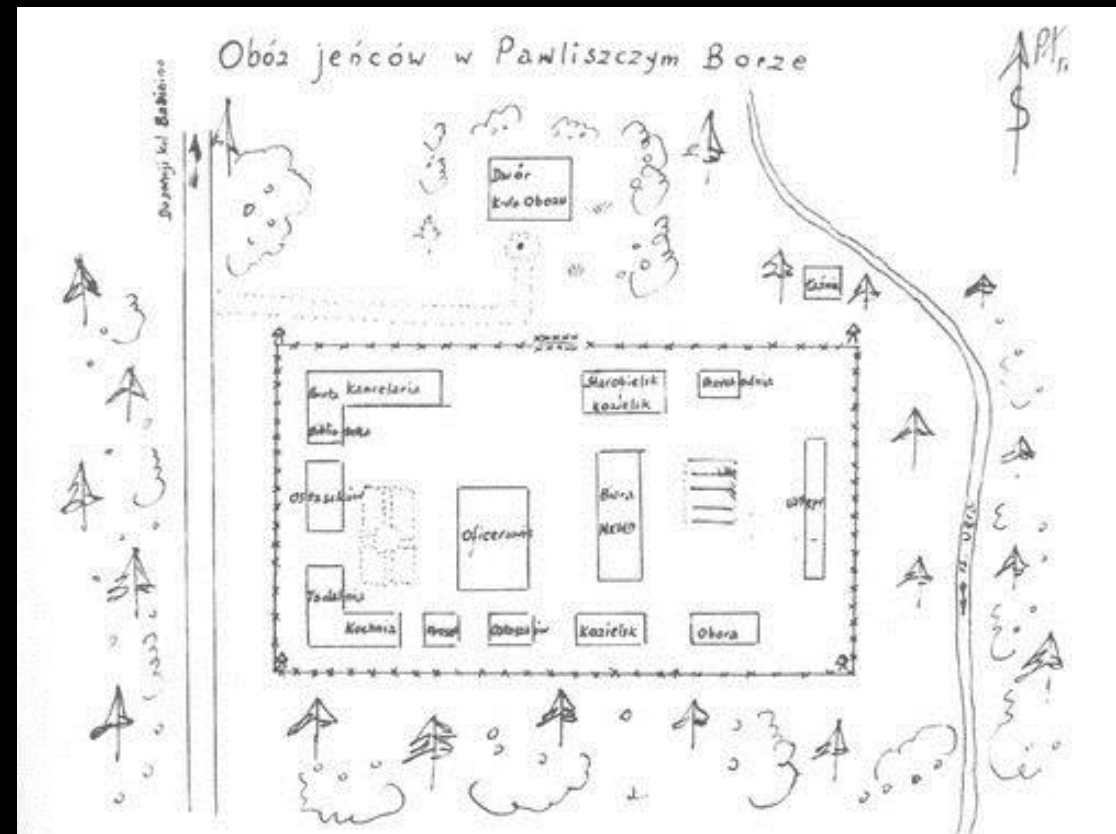
W obozach panowało przeludnienie, bardzo zróżnicowane były racje żywnościowe. Z relacji ocalałych jeńców wiemy, że doskwierał im brak miejsca, w którym mogliby spożywać posiłki. Jedzenie na piętrowych pryczach, gdzie do blaszanych misek sypał się często piach i błoto z wyższych pięter, było trudne do zniesienia.

PLANY OBOZÓW

Obóz w Gрязowcu

Obóz w Pawliszczym Borze

5 marca 1940 roku Ławrientij Beria przedstawił wniosek w biurze politycznym Kc WKP (b) o rozstrzelanie wielotysięcznej grupy polskich oficerów.

- Wszyscy są zatwardziałymi wrogami władzy sowieckiej, pełnymi nienawiści do ustroju sowieckiego (...). Sprawy należy rozpatrzyć bez wzywania aresztowanych i bez przedstawiania zarzutów, decyzji o zakończeniu śledztwa i aktu oskarżenia - pisał o polskich oficerach Beria.

Według części badaczy powodem decyzji była chęć pozbawienia narodu polskiego warstwy przywódczej, elity intelektualnej, której przedstawicielami byli zamordowani oficerowie, by uniemożliwić odrodzenie polskiej państwowości.

Wnioski przedstawione przez szefa NKWD zostały w całości przyjęte tego samego dnia przez Biuro Polityczne KC WKP(b). Pod pismem Berii znalazły się aprobowane podpisy Józefa Stalina - sekretarza generalnego WKP(b), Klimenta Woroszyłowa: marszałka Związku Sowieckiego i komisarza obrony, Wiaczesława Mołotowa, przewodniczącego Rady Komisarzy Ludowych i komisarza spraw zagranicznych, oraz Anastasa Mikojana, wiceprzewodniczącego Rady Komisarzy Ludowych i komisarza handlu zagranicznego.

Pierwsze transporty śmierci z jeńcami z Kozielska ruszyły do Katynia 3 kwietnia 1940 roku. Sowieci przewieźli tam 4 404 Polaków i zabili ich strzałami w tył głowy. Likwidacja obozu trwała do 12 maja. Z kolei od 5 kwietnia do 12 maja z obozu w Starobielsku wywieziono do Charkowa i rozstrzelano 3 893 Polaków, pogrzebano ich na przedmieściach miasta w Piatichatkach. Z Ostaszkowa wywózki szły do Kalinina - od 4 kwietnia do 16 maja. Ciała pomordowanych grzebano w miejscowości Miednoje.

KOZIELSK

4 594 jeńców

W tym:

2900 poruczników i podporuczników
700 kapitanów i rotmistrzów
500 podchorążych
258 majorów
79 podpułkowników
224 pułkowników
4 generałów
1 kontradmirał

STAROBIELSK

3 893 jeńców

W tym:

2450 poruczników i podporuczników
1000 kapitanów i rotmistrzów
230 majorów
127 podpułkowników
55 pułkowników
99 generałów

OSTASZKÓW

6 364 jeńców

W tym:

4924 szeregowych policji
775 podoficerów
240 oficerów policji i żandarmerii
198 funkcjonariuszy Służby
Więziennej
72 podoficerów i szeregowców WP
oraz KOP
448 oficerów
9 funkcjonariuszy służbwy
wiadowniczych

Egzekucje wykonywane były wyłącznie w nocy. Jeńcy sprowadzani byli do piwnic, gdzie w odosobnionym i wyciszonym pomieszczeniu mordowano ich strzałem w potylicę. Początkowo do egzekucji używano rewolweru *Nagan*. Następnie korzystano z niemieckich pistoletów typu *Walther kal. 7,65*. Egzekucje trwały do rana. Nad ranem zwłoki przewożono ciężarówkami w miejsca, gdzie czekały już wykopane doły.

O egzekucjach w Katyniu wiadomo tyle, że stawiającym opór prawdopodobnie krępowano ręce, a niektórym zakładano płaszcz na głowę obwiązując go sznurem, którego koniec łączono z węzłem na rękach.

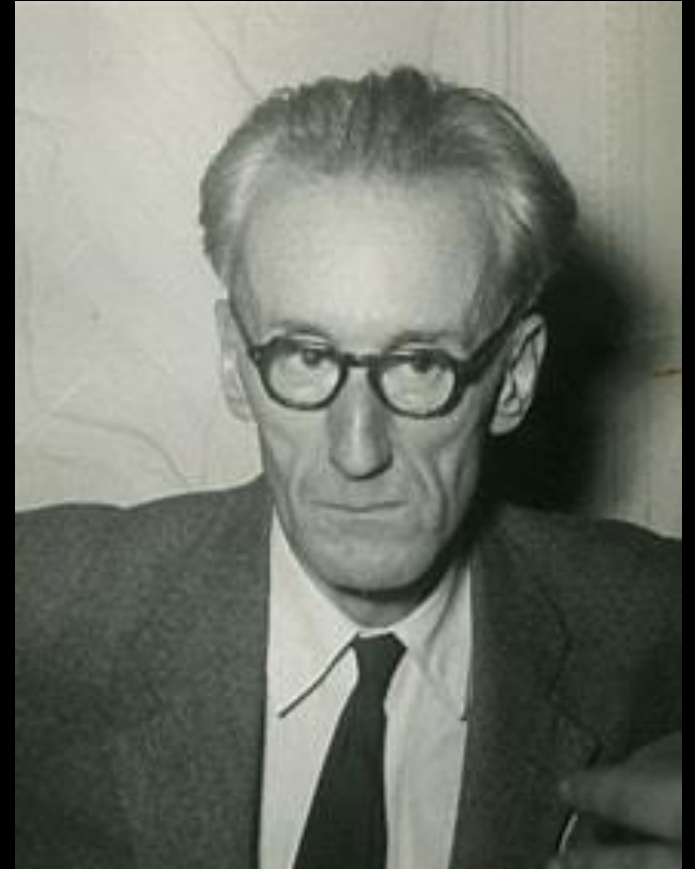

węzeł katyński

Kiedy rodziny polskich jeńców straciły z nimi kontakt, zaczęły krążyć pogłoski, częściowo oparte na faktach – m.in. o zesłaniu jeńców do obozów na północy Rosji.

W 1941 roku kilku rosyjskich polityków wypowiedało się na temat sprawy polskich oficerów, jednak nie zostały podane żadne szczegóły.

Kiedy Rząd RP na uchodźstwie podjął działania mające na celu wyjaśnienie losu Polaków (badaniami kierował Józef Czapski) władze rosyjskie nie podały żadnych informacji.

Józef Czapski

Rozmowa Józefa Stalina z gen. Sikorskim, gen. Andersem i płk. Okulickim (3 grudnia 1941)

Gen. Władysław Sikorski: „*Poleciałem sprawdzić, czy nie ma ich w kraju, z którym mam stałą łączność. Okazało się, że nie ma tam żadnego z nich, podobnie jak w obozach jeńców wojennych w Niemczech. Ci ludzie znajdują się tutaj. Nikt z nich nie wrócił*”. Józef Stalin: „*To niemożliwe! Oni uciekli*”. Gen. Władysław Anders: „*Dokądże mogli uciec?*”. Stalin: „*No, do Mandżurii na przykład*”... Stalin: „*Ja już wydałem wszystkie rozkazy, by ich zwolnić. (...) Nie wiem, gdzie są. Na co nam ich trzymać? Może byli w obozach na terenach, które zajęli Niemcy, rozbiegli się*”. Płk Leopold Okulicki: „*To niemożliwe, o tym byśmy wiedzieli*”. Stalin: „*Myśmy zatrzymywali tych tylko Polaków, którzy są na niemieckiej służbie*”.

17 lub 18 lutego 1943 roku Rosjanie mieszkający w pobliżu Katynia wskazali władzom niemieckim dokładne miejsce pochówku.

11 kwietnia *Agencja Transocean* nadała komunikat o odnalezieniu w Lesie Katyńskim zwłok 10 tys. polskich oficerów. 13 kwietnia 1943 roku informacje te powtórzyło *Radio Berlin*. 17 kwietnia 1943 „*Ilustrowany Kurier Polski*” ujawnił odkrycie masowych grobów w Katyniu w artykule pt. *Oficerowie polscy ofiarami okrucieństw bolszewickich* wraz z informacją o zidentyfikowanych osobach dwóch generałów – Bohaterewicza i Smorawińskiego oraz pułkownika Andrzeja Hałacińskiego.

MIĘDZYNARODOWY CZERWONY KRZYŻ

15 kwietnia Niemcy zaprosili do badań w lesie katyńskim Międzynarodowy Czerwony Krzyż, 17 kwietnia do MCK niezależnie od Niemiec zwrócił się również Władysław Sikorski z prośbą o zbadanie masowych grobów. MCK mogło zająć się sprawą, gdyby poprosiłyby o to wszystkie strony zainteresowane; w ten sposób Stalin zablokował działania MCK.

MIĘDZYNARODOWA KOMISJA LEKARSKA

Władze niemieckie utworzyły Międzynarodową Komisję Lekarską (MKL) złożoną z 12 ekspertów z krajów zależnych od III Rzeszy i jednego eksperta ze Szwajcarii. Komisja przebywała w Katyniu od 28 do 30 kwietnia. Wyniki jej badań opublikowano we wrześniu 1943 roku w Berlinie w sprawozdaniu pt. *Amtliches Material zum Massenmord von Katyn* wraz z innymi materiałami dotyczącymi Katynia (m.in. spis zidentyfikowanych zwłok).

Za wiedzą i zgodą Rządu RP na Uchodźstwie oraz AK na miejsce zbrodni udało się też kilkunastu Polaków, m.in. pisarze Ferdynand Goettel i Józef Mackiewicz oraz ks. Stanisław Jasiński.

Józef Mackiewicz

Niemiecki rząd zażądał od Polskiego Czerwonego Krzyża wysłania na miejsce zbrodni oficjalnej delegacji. Decyzją Zarządu Głównego, w porozumieniu z Armią Krajową, powołano Komisję Techniczną pod kierownictwem sekretarza generalnego PCK: Kazimierza Skarżyńskiego z udziałem dr. Mariana Wodzińskiego i Rady Głównej Opiekuńczej.

CELEM BADAŃ PCK BYŁO:

- Przeprowadzenie badań ekshumacyjnych
- Identyfikacja odnalezionych zwłok
- Informowanie rodzin zamordowanych o losach jeńców
- Umożliwienie Niemcom dostępu do materiałów, które mogliby wykorzystać propagandowo (działania niezależne od PCK)

Katyń, 04.1943 r. Ekshumacja zwłok polskich oficerów zamordowanych w 1940 r. Fot. PAP/CAF/Archiwum

KŁAMSTWO KATYŃSKIE

Od momentu ujawnienia masowych grobów Rosjanie obarczali winą Niemców, We wrześniu 1943 roku w Katyniu przystąpiła do pracy specjalna ekipa funkcjonariuszy NKWD. Odgrodziła ona miejsce pochówku, otworzyła mogiły i utworzyła dwa nowe miejsca pochowania zwłok. Funkcjonariusze NKWD umieszczali w grobach sfałszowane dokumenty, przygotowywali fałszywych świadków, a niewygodnych likwidowali lub skazywali na wieloletnie więzienie.

W styczniu 1944 roku powstała *„Specjalna komisja ds. ustalenia i przeprowadzenia śledztwa okoliczności rozstrzelania w lesie katyńskim polskich jeńców wojennych przez niemiecko-faszystowskich najeźdźców”*, kierowana przez akademika Nikołaja Burdenkę, znana jako *Komisja Burdenki*. W jej składzie nie było nikogo z innych krajów niż ZSRR.

Po przejściu frontu wschodniego i zajęciu Katynia przez Armię Czerwoną z września 1943, w Katyniu 30 stycznia 1944 odbyły się uroczystości żałobne upamiętniające ofiary zbrodni katyńskiej, w których uczestniczyli żołnierze 1 Korpusu Polskich Sił Zbrojnych w ZSRR; w ich trakcie w wygłoszonych przemówieniach wersję sprawstwa Niemców pomordowania polskich oficerów potwierdzili gen. Zygmunt Berling, mjr Aleksander Zawadzki i podczas kazania ks. mjr Wilhelm Kubsz.

STOSUNEK ŚWIATA

Największe mocarstwa ówczesnego świata zmieniały często swoje opinie na temat sprawy katyńskiej. Początkowo kraje anglosaskie i USA nie poparły dowodów niewinności Niemców w 1943 r. po odkryciu masowych grobów. Odcięli się również od wsparcia dla Polaków i w związku z zagrożeniem zerwania dobrych stosunków ze Związkiem Radzieckim, zgodzili się z wersją przedstawioną przez Stalina; pozostali po jego stronie. Zdradzając Polskę chcieli umocnić więź związku antyhitlerowskiego. Dopiero później, w okresie *zimnej wojny* Amerykanie zajęli się sprawą katyńską.

PROCES NORYMBERSKI

Sprawa Zbrodni Katyńskiej została poruszona w 1946 roku podczas Procesu Norymberskiego, gdy prokurator ZSRR Roman Rudienko wniósł akt oskarżenia o ludobójstwo ok. 11 tys. polskich oficerów w Katyniu dokonane przez III Rzeszę. Podczas procesu korzystano ze sprawozdania Komisji Burdenki, ale odkryto w nim nieścisłości.

DZIAŁANIA POLAKÓW I RAPORT MADDENA

WAŻNE DZIEŁA W ŚWIETLE ZBRODNI:

- "Zbrodnia katyńska w świetle dokumentów" - opracowanie Józefa Mackiewicza i Zdzisława Stahla (1948)
- "Katyń. Zbrodnia bez sądu i kary" - Józef Mackiewicz (1949)
- "Smierć w lesie. Historia mordu katyńskiego" - Janusz Zawodny (1962)

Po wyborze Karola Wojtyły na papieża Józef Mackiewicz zaproponował w paryskiej *Kulturze*, by papież odprawił mszę za polskich oficerów i intelektualistów pomordowanych w 1940 roku. Polacy w Ameryce zebrali nawet na ten cel pieniądze, które zostały przesłane w ofierze do Rzymu. Jan Paweł II jednak odmówił, a władze kościelne zerwały dotychczasowe kontakty z Mackiewiczem.

22 grudnia 1952 roku specjalna komisja Kongresu Stanów Zjednoczonych, która badała sprawę, ogłosiła raport końcowy ze swoich prac (tzw. raport Maddena), w którym za winnych zbrodni katyńskiej uznała Sowieci i uznała Zbrodnię Katyńską za "*jedną z najbardziej barbarzyńskich zbrodni międzynarodowych w historii świata*".

Janina Lewandowska

Jedyna kobieta zamordowana w
Katyniu, miała 32 lata w chwili
śmierci. Była pilotem lotnictwa
WP.

OCALALI

Liczba osób ocalałych: 395

Najbardziej znane osoby, które uniknęły wyroku: ks. Zdzisław Jastrzębiec Peszkowski, Józef Czapski, Stanisław Swianiewicz.

Słowa Pana Stanisława Swianiewicza, który dożył 97 lat i zmarł w Londynie w 1997 r.:

„Ten pobyt w pobliżu lasu katyńskiego zaciążył na całym moim późniejszym życiu. Od czasu, gdy w 1943 roku prawda o Katyniu stała się jasna, miałem ciągle poczucie, że jeżeli Opatrzność wyratowała mnie jedyne z czterech z górą tysięcy oficerów kozielskich więzionych na stracenie i pozwoliła osiągnąć świat ludzi wolnych, to wynika stąd, że ciąży na mnie jakiś obowiązek” – „W cieniu Katynia”.

KATYŃ W OKRESIE KOMUNIZMU

Wraz z końcem wojny w Polsce rozprzestrzenił się komunizm. Wniesiono ostrą cenzurę, która między innymi dotyczyła zbrodni katyńskiej. Ograniczono dostęp do informacji i zatajono szczegóły sprawy. Władze komunistyczne korzystały ze słabej reputacji Niemiec w tym okresie i obarczyły je winą zbrodni. Po 1956 r. starano się unikać tego tematu. Natomiast w okresie PRL sprawa trafiła do Czarnej Księgi Cenzury, a w szkołach uczono o tym, że za zbrodnię katyńską odpowiedzialni są Niemcy.

OFICJALNE UJAWNIE WINNYCH

13 kwietnia 1990 roku podczas wizyty prezydenta RP Wojciecha Jaruzelskiego w Moskwie, Michaił Gorbaczow przekazał pochodzące z radzieckich archiwów dokumenty dotyczące zbrodni katyńskiej, po raz pierwszy oficjalnie przyznając, że zbrodni dokonało NKWD. W oświadczeniu państwowej agencji TASS oznajmiono, że bezpośrednią odpowiedzialność za zbrodnię katyńską ponoszą *"Beria, Mierkułow i ich pomocnicy"*. W komunikacie tym, zatwierdzonym tajną uchwałą Biura Politycznego KC KPZR z 7 kwietnia 1990 roku, powiedziano wprost: *"Strona radziecka, wyrażając ubolewanie w związku z tragedią katyńską, oświadcza, że jest ona jedną z ciężkich zbrodni stalinizmu"*.

Polski Cmentarz Wojenny w Katyniu

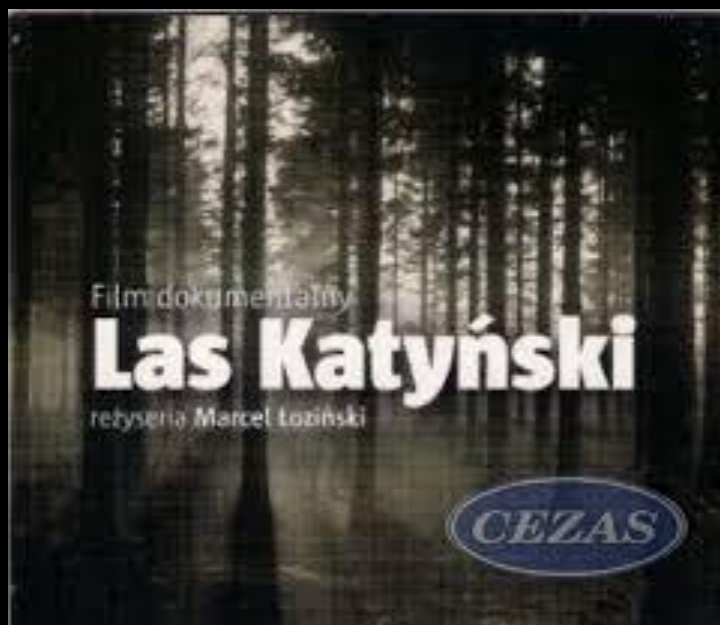
Cmentarz Ofiar Totalitaryzmu w Charkowie

Polski Cmentarz Wojenny w Miednoje

„Katyń” Andrzej Wajda (2007r.)

„Las Katyński” Marcel Łoziński (1990r.)

„Katyń – Ostatni świadek” Piotr Szkopiak (2018)